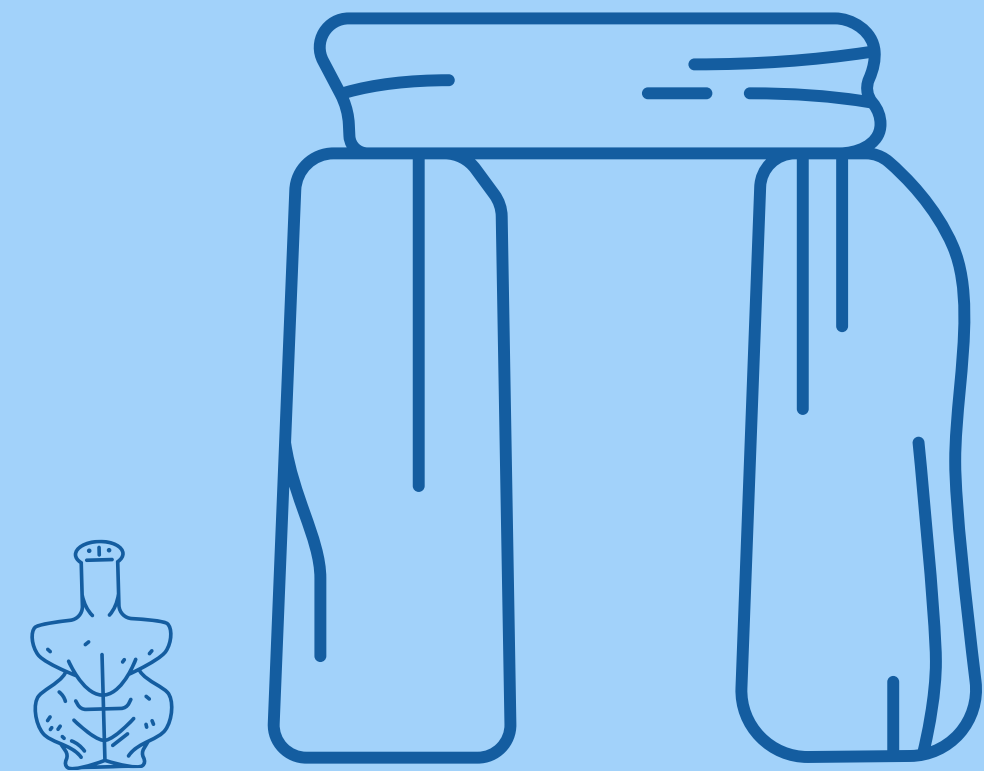
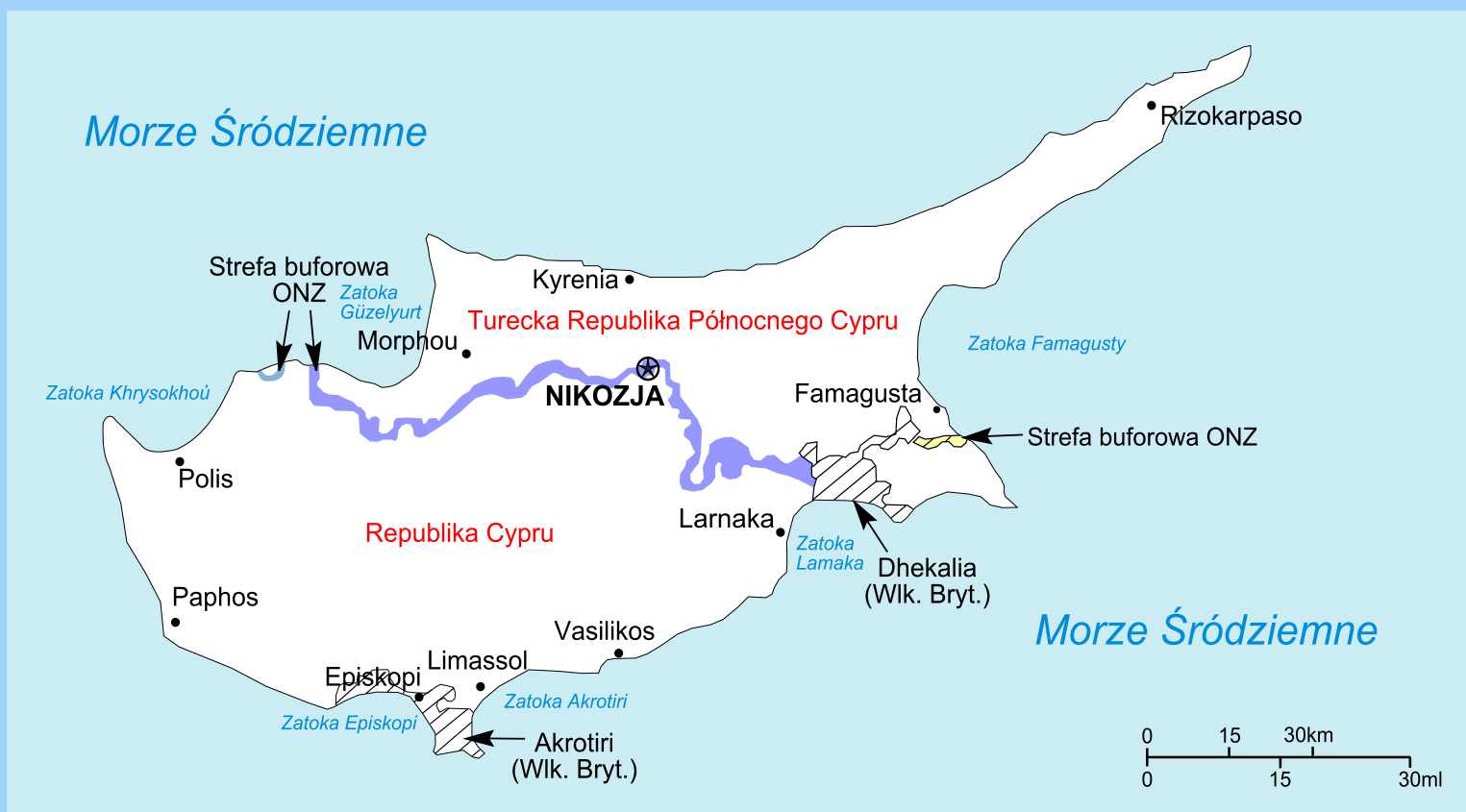

Cypr

ciekawostki | geografia | kultura | religia

Geografia

Mapa Cypru (fot. The World Factbook)

01 Cypr jest trzecią co do wielkości, po Sycylii i Sardynii, wyspą Morza Śródziemnego, położoną w jego wschodniej części, w odległości około 75 km na południe od tureckiej Anatolii, około 100 km na zachód od wybrzeży Syrii i Libanu, 200 km na północny zachód od dzisiejszego Izraela, 380 km na północ od Egiptu, 400 km od wyspy Rodos i 800 km od kontynentalnej Grecji.

02 Powierzchnia Cypru wynosi 9,251 km², a długość linii brzegowej – 782 km. Wyspa znajduje się w strefie klimatu subtropikalnego w zależności od części wyspy – typu śródziemnomorskiego i półpustynnego, z bardzo łagodnymi zimami i długimi ciepłymi, w połowie gorącymi latami.

03 Geograficznie wyspa podzielona jest na trzy duże obszary – dwa pasma górskie oraz oddzielającą je żyzną równinę Mesaoria, wraz z będącą jej przedłużeniem – równiną Morfu.

W południowo-zachodniej części wyspy wznoszą się zbudowane ze skał wulkanicznych góry Troodos, na północy natomiast zbudowane głównie z wapienia – góry Kyreńskie. Dzięki swojemu położeniu Cypr zadziwia różnorodnością gatunków roślin i zwierząt pochodzących z Azji Mniejszej, Afryki i krajów śródziemnomorskich.

Główne miasta to: Nikozja, Limassol, Larnaka i Famagusta.

Struktura społeczna

- 01** Wyspę zamieszkuje obecnie około 1 250 tyś. ludzi. Rdzenna ludność składa się głównie z Greków cypryjskich (77% ogółu ludności w 2001 roku) oraz Turków cypryjskich – około 18%.
- 02** Ludność grecka wyznaje chrześcijaństwo w obrządku prawosławnym, natomiast turecka – islam (sunnici).
- 03** Największe grupy imigrantów pochodzą z Grecji, Rumunii, Rosji, Bułgarii, Filipin, Sri Lanki, Indii, Wielkiej Brytanii i Polski, jak również z krajów położonych na Bliskim Wschodzie.
- 04** Na Cyprze obowiązuje ruch lewostronny. Jakość dróg utrzymana jest na wysokim poziomie i większość z nich ma asfaltową nawierzchnię. Na wyspie nie ma linii kolejowych. Duże porty morskie znajdują się w Larnace, Limassolu i Famaguście. Cypr jest jednym z krajów tzw. taniej bandery.
- 05** Grecy cypryjscy są niezwykle gościnni. Panują tu raczej nieformalne relacje międzyludzkie. Życie toczy się głównie w obrębie niewielkich społeczności. Mieszkańcy większych zachodnich krajów, którzy odwiedzają Cypr, mają często wrażenie, że w tym kraju „każdy zna każdego”.

Tancerze w tradycyjnych strojach cypryjskich (autor nieznany)

Flora i fauna

Dolina Cedrowa w górach Troodos
(fot. K. Ziarnek, Wikimedia)

Cyklamen cypryjski
(fot. Wikipedia)

Dąb olcholistny (fot. Wikipedia)

Na Cyprze utrzymuje się bogata flora obejmująca około 1350 gatunków roślin kwitnących, czyli mniej więcej tyle ile naliczono w Polsce. Roślinność, dzięki oddzieleniu od kontynentu, swobodnie ewoluowała. W efekcie ponad 90 gatunków to unikaty występujące wyłącznie na Cyprze. Dąb olcholistny, drzewo narodowe Cypru, gatunek endemiczny występujący w południowo-zachodniej części wyspy.

Na wyspie występuje odmiana cedru libańskiego, często wyodrębniana w randze gatunku jako cedr cypryjski (*Cedrus brevifolia*). Ten endemiczny dla Cypru gatunek oddzielił się od kontynentalnej populacji ok. 6–8 milionów lat temu. Obecnie porasta on zbocza gór Troodos w środkowym Cyprze, zwłaszcza zapierającą dech w piersiach Dolinę Cedrową na południowym zboczu góry Tripylos. Dolina Cedrowa została wpisana na listę Obszar Natura 2000.

Narodowym kwiatem Cypru jest róża. Według legendy róże zaczęły rosnąć dopiero po narodzinach bogini Afrodyty i były ulubionym kwiatem.

Na wyspie żyją również niespotykane w innych krajach owady, ptaki i drobne gryzonie. Liczba gatunków ssaków żyjących na Cyprze jest niewielka. Uderza natomiast bogactwo gatunków ptaków, oraz gadów i płazów. Narodowe zwierzę Cypru to muflon cypryjski (*ovis musimon*), który jest obecnie największym ssakiem na wyspie. Wizerunek dwóch kozłów muflona został umieszczony na awersie cypryjskiego euro o nominałach 1, 2 i 5 centów.

W czasach starożytnych środowisko naturalne Cypru było jeszcze bogatsze: rzeki były nie tylko sezonowe, ale również całoroczne; gęsty las porastał znaczne obszary. Drzewa zaczęli wycinać jeszcze Fenicjanie, aby pozyskać drewno do budowy statków. Proceder ten trwał jeszcze do czasów weneckich. Współcześnie istotnych zniszczeń roślinności dokonują wypasane na Cyprze stada kóz.

Muflon (fot. Wikipedia)

Flamingi na Jeziorze Słonym koło Larnaki (fot. MyGuideCyprus)

Kameleon (fot. HerpAtlas.cy)

Pierwsi mieszkańcy

Cypr to zarówno nazwa wyspy jak i państwa położonego w południowej części wyspy. Ten niewielki skrawek lądu na Morzu Śródziemnym (powierzchnia porównywalna z powierzchnią województwa opolskiego) ma niezwykle bogatą historię.

Jest zamieszkały od co najmniej 8 tys. lat. Według najnowszych badań pierwsi ludzie, należący do kultury zbieracko-łowieckiej, mogli przyplłynąć na wyspę nawet około **14 – 13 tys. lat temu**.

Ze względu na położenie Cypru na ważnych szlakach handlowych pomiędzy Europą, Azją i Afryką, bogate zasoby naturalne w postaci złóż miedzi oraz lasów cedrowych, zawsze był on atrakcyjnym miejscem dla kupców i zdobywców. Tym można tłumaczyć, dlaczego wyspa tak często przechodziła z rąk do rąk, a jej status polityczny nie jest unormowany do dziś.

W różnych okresach ta niewielka wyspa znajdowała się pod panowaniem Egipcjan, Mykeńczyków, Fenicjan, Asyryjczyków, Persów, Ptolemeuszy, Rzymian, Bizantyjczyków, Arabów, Templariuszy, Lusignanów, Wenecjan, Turków oraz Brytyjczyków.

Kalendarium

ok 5500 p.n.e.	osada Chirokitia
4000 p.n.e.	początek wyrobu przedmiotów z miedzi
2500–2200 p.n.e.	początek epoki brązu
ok. 1750 p.n.e.	potężne trzęsienie ziemi niszczy cywilizację epoki brązu na wyspie
1400–1250 p.n.e.	napływ Mykeńczyków z greckiego Peloponezu
800 p.n.e.	liczne kolonie greckie i fenickie
525 p.n.e.	początek panowania Persów na wyspie
331 p.n.e.	królestwa cypryjskie opowiedziały się po stronie Aleksandra Wielkiego podczas oblężenia Tyru
294 p.n.e.	Cypr wchodzi w skład państwa Ptolemeusza
30 p.n.e.	wyspa ostatecznie przechodzi pod władzę Rzymu
115–116	rebelia mieszkających na wyspie Żydów
269	Cypr najechali Goci, którym jednak nie udało się opanować wyspy
395	w wyniku podziału Cesarstwa rzymskiego Cypr przechodzi pod panowanie Bizancjum
632	1. najazd arabski; przez następne 300 lat Arabowie i Bizantyńczycy walczą o wyspę
965	ostateczna wyparcie Arabów z wyspy
1191	podbicie wyspy przez króla Anglii Ryszarda Lwie Serce, który sprzedaje ją templariuszom, a ci odsprzedają ją Gwidonowi de Lusignan, ostatniemu królowi Jerozolimy

1192	powstanie Królestwa Cypru pod rządami Franków
1489	Cypr staje się posiadłością wenecką
1571	podbój wyspy przez Turków osmańskich; w ciągu kilkudziesięciu lat na wyspę przybywa ponad 50 tysięcy tureckich osadników
1821	surowe represje Turków skierowane przeciwko greckiej ludności
1878	Cypr protektoratem brytyjskim
1878	Cypr przechodzi pod brytyjską administrację
1914	Cypr kolonią Wielkiej Brytanii
1955	powstanie EOKA (Cypryjskiej Organizacji Wyzwolenia Narodowego)
1957	biskup Makarios III żąda niepodległości
1960	Cypr uzyskuje niepodległość; gwarancje dla tureckiej mniejszości
grudzień 1963	początek krwawych starć między cypryjskimi Grekami i cypryjskimi Turkami
1964	przybycie oddziałów ONZ (UNFICYP)
1974	inspirowany przez Ateny zamach stanu skierowany przeciwko prezydentowi Cypru Makariosowi III; turecka interwencja zbrojna; podział wyspy
1977	śmierć ojca cypryjskiej niepodległości biskupa Makariosa III

1983	turecka część wyspy deklaruje niepodległość, jako Turecka Republika Północnego Cypru (uznawana tylko przez Turcję i kilka organizacji)
1999	początek negocjacji pod egidą ONZ, mających doprowadzić do ponownego zjednoczenia wyspy
kwiecień 2004	grecka część wyspy odrzuciła w referendum plan zjednoczenia (tzw. Plan Annana) na warunkach stawianych przez ONZ z częścią turecką, Turcy cypryjscy głosowali za przyjęciem planu (Grecy cypryjscy chcą zjednoczenia, ale na innych warunkach)
1 maja 2004	Cypr stał się członkiem UE
1 stycznia 2008	Cypr wszedł do strefy euro

Historia

Okres geometryczny i archaiczny 1050 – 480 p.n.e.

W 11 w. p.n.e. na wyspie powstały nowe miasta-królestwa. Duże miasta okresu późnego brązu prawdopodobnie uległy zniszczeniu w wyniku trzęsień ziemi. Nastąpił rozwój metalurgii; do wytwarzania narzędzi zaczęto używać żelaza. W tym okresie na Cypr napłynęli Fenicjanie, znani z umiejętności żeglarskich i handlowych, którzy wywarli trwały wpływ na historię i kulturę Cypru. W VI wieku p.n.e. założyli oni kilka osad na południowym wybrzeżu wyspy. Najważniejszym z nich było miasto Kition, dzisiejsza Larnaka. Ślady kultury fenickiej można znaleźć w pozostałościach cypryjskich świątyń (np. w Golgi), nekropolach, w zabytkach, takich jak: rzeźby, broń, naczynia ceramiczne i drobne wyroby plastyczne. Na wyspie zachowało się również wiele inskrypcji fenickich (najwcześniejsze datowane są na XI w. p.n.e.). Początek okresu archaicznego (750 p.n.e.) to dominacja Asyryjczyków na wyspie. Cypryjskie miasta-królestwa pozostawały niezależne, jeśli płaciły podatki. Następnie, na początku VI w. p.n.e., władzę przejęli Egipcjanie.

Charakterystyczne dla tych dwóch okresów są wazy dekorowane wzorami geometrycznymi oraz stylizowanymi zwierzętami, zwłaszcza ptakami, na jasnym tle.

Okres klasyczny, hellenistyczny i rzymski 480 p.n.e. – 330 n.e.

W tym okresie wyspa znalazła się w centrum grecko-perskiej wojny. W 525 p.n.e. Cypr dobrowolnie poddał się Persom i wspierał ich operacje militarne w Egipcie i na Bliskim Wschodzie, jednak już w V w. p.n.e. miasta Cypru (z wyjątkiem Amatus) przystąpiły do powstania jońskiego przeciw Persom. W latach 480-479 p.n.e. statki cypryjskie prowadziły walki wspólnie z flotą perską przeciw Grekom. W trakcie walk ateńsko-perskich wyspa bardzo ucierpiała, głównie podczas prowadzonej przez Kimona (wodza i polityka ateńskiego) kampanii, która miała wyzwolić Cypr spod panowania perskiego. W 331 p.n.e. królestwa cypryjskie opowiedziały się po stronie Aleksandra Wielkiego podczas oblężenia Tyru. Po śmierci Aleksandra wyspa przypadła w udziale Ptolemeuszom. W I w. p.n.e. stanowiła ona teren przetargowy w rozgrywkach między Ptolemeuszami a Rzymianami. Cypr został ostatecznie włączony do imperium rzymskiego 30 r. p.n.e. W pierwszej połowie I w. n.e. nastąpił początek chrystianizacji Cypru, związany z działalnością apostołów św. Pawła i św. Barnaby (45-46 r.). W głównych miastach Cypru (Salamina, Pafos, Kurion, Soli) powstały pierwsze bazyliki chrześcijańskie, a na całej wyspie wiele klasztorów.

Okres bizantyjski 330 – 1191

Po podziale Cesarstwa Rzymskiego w 396 r. n.e. Cypr stał się częścią Cesarstwa Wschodniorzymskiego, czyli Bizantyjskiego. Bizantyjczycy wzmocnili chrześcijaństwo na Cyprze, a wiele z ich cerkwi i klasztorów zachowało się do dziś. Jednym z najbardziej znanych jest klasztor św. Łazarza w Larnace. Architekturę sakralną tego okresu charakteryzował przepych, kopuły i złote mozaiki. W VII w. n.e. Arabowie rozpoczęli ekspansję na tereny poza Półwyspem Arabskim, a Cypr stał się jednym z ich celów. Najazdy Arabów doprowadziły do przejściowej okupacji wyspy. Większość śladów tej kultury została zatarta przez wieki, ale w niektórych częściach wyspy, takich jak Famagusta, można dostrzec elementy arabskiej architektury. Panowanie bizantyjskie zostało przywrócone w wyniku akcji zbrojnej cesarza Nicefora II Fokasa w latach 963-964

Historia

Okres frankijski 1192 – 1489

Jako część cesarstwa bizantyńskiego Cypr przetrwał do 1191 roku, kiedy król angielski, Ryszard Lwie Serce opanował wyspę, uwięził jej władcę Izaaka Komnena i sprzedał ją templariuszom. Templariusze natomiast w 1192 odsprzedali ją byłemu królowi Jerozolimy, Gwidonowi de Lusignan. Za panowania francuskiej dynastii Lusignanów nastąpił rozwój feudalizmu zachodnioeuropejskiego oraz przejściowa romanizacja wyższych warstw społeczeństwa wyspy. Narzucanie ludności Cypru obcych zwyczajów feudalnych oraz całego systemu nowych obciążeń przyczyniło się do buntów (zwłaszcza ludności wiejskiej).

Wenecjanie 1489 – 1571

W drugiej połowie XIII w. na wyspie rozpoczęła się ingerencja włoskich republik kupieckich: Pizy, Genui, Wenecji. W latach 1376–1464 portowe miasto Famagusta znalazło się we władaniu Genuńczyków. W 1474 Cypr stał się faktycznym protektoratem Wenecji. Wdowa po Jakubie II (król Cypru), matka Jakuba III, Wenecjanka Katarzyna Cornaro, sprawowała samodzielne rządy jako królowa Cypru do 1489 roku. W niezbyt jasnych okolicznościach sprzedała ona wyspę Wenecjanom, którzy w 1571 zostali z niej wyparci przez Turków osmańskich. Wenecjanie udoskonaliли wiele fortec, np. w Kyrenii, Nikozji i Famaguście.

Panowanie Imperium Osmanów 1571 – 1878

Po podboju przez Turków Cypr stał się jednym z paszątków imperium osmańskiego i stanowił w latach 1765–1803 udzielne ziemie naczelnego admirała floty tureckiej, a następnie wielkiego wezyra. W 1785 reaktywowano zarząd głównego dowódcy floty nad wyspą, który miał zawiadywać Cyprzem wspólnie z sułtańskim dragomanem, zarządcą podatków i pełnomocnikiem gubernatora w sprawach administracyjnych.

Na przełomie XVIII i XIX w. ucisk finansowy wobec ludności cypryjskiej znacznie się nasilił, co wywołało jej sprzeciw i powstania w 1804 i 1821. W walce wyzwolenczej Grecji zapoczątkowanej w 1821 r. uczestniczyło wielu Cypryjczyków. Powstanie na Cyprze zakończyło się klęską i ścięciem prawosławnych duchownych. Zrodziła się wówczas idea połączenia Cypru z Grecją (enosis), forsowana zwłaszcza przez cypryjski autokefaliczny Kościół prawosławny. Po przegranej Turków w wojnie rosyjsko-tureckiej udało się Wielkiej Brytanii, zmierzającej do stworzenia strategicznej bazy we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego, narzucić Turkom tzw. konwencję cypryjską (4.06.1878), na mocy której przyznano Brytyjczykom prawo okupacji i administrowania wyspą.

Historia

Cypr kolonią brytyjską 1878 – 1960

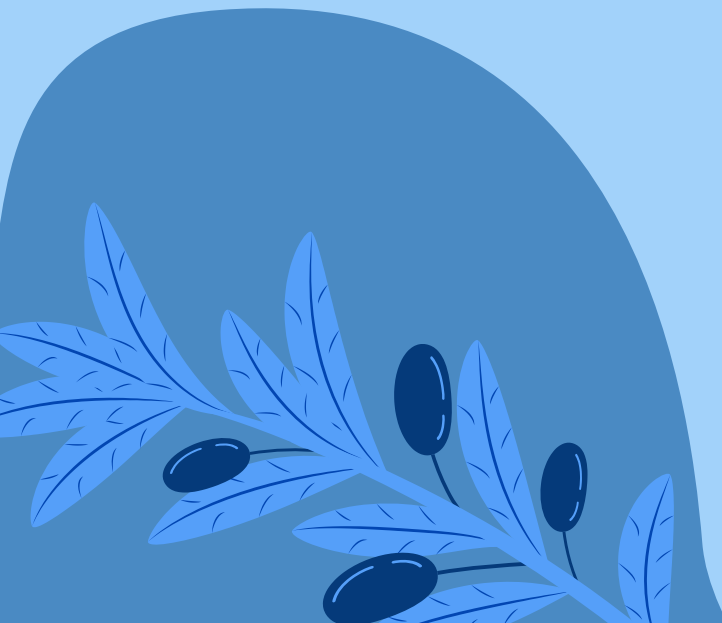
Pod koniec XIX w. władzę na Cyprze, na mocy umowy angielsko – tureckiej, przejęli Brytyjczycy. Od 1925 roku wyspa nosiła status kolonii brytyjskiej. Na terenie Cypru nadal jednak znajdują się dwa terytoria należące do Wielkiej Brytanii. Są to bazy wojskowe Akrotiri i Dhekelia. Pozostałościami po panowaniu brytyjskim są np. lewostronny ruch drogowy oraz angielskie gniazdka.

Republika Cypryjska od 1960 / Turecka Republika Cypru Północnego od 1983

Cypr ostatecznie odzyskał niepodległość dopiero w 1960 r. Powstała wtedy Republika Cypru, która obejmowała terytorium całej wyspy. Jednak konflikt etniczny eskalował. Punkt kulminacyjny nastąpił w 1974 roku, kiedy wojska tureckie dokonały inwazji na Cypr. Od tego czasu wyspa jest podzielona na dwa antagonistycznie nastawione kraje: Republikę Cypryjską na południu (należącą do Unii Europejskiej) oraz Turecką Republiką Cypru Północnego, na północy (oficjalnie utworzona w 1983 r., nie jest uznawana za legalne państwo). Między nimi znajduje się strefa buforowa ONZ, tzw. Zielona Linia. Granica przebiega również przez stolicę obydwu krajów, Nikozję. Wysoki mur zwieńczony drutem kolczastym dzieli Nikozję, jak dawniej Berlin, na dwie części. Różnice pomiędzy nimi są wyraźnie widoczne. Manifestują się w odmiennej architekturze, kulturze, religii, języku i walucie. Podział wyspy pozostaje jednym z najdłuższych nierozwiązanych konfliktów w Europie, mimo licznych prób mediacji międzynarodowych i planów zjednoczeniowych.

Czasy współczesne

Wojna domowa, która wybuchła w 1974 r. zrujnowała gospodarkę kraju. Najbardziej ucierpiała południowa część wyspy. Na początku wojny z północy przybyło tu 165 tys. uchodźców, a w ciągu kilku następnych lat – kolejne 15 tys. Wojska tureckie opanowały najlepiej rozwiniętą część wyspy. Grecy cypryjscy stracili tam urodzajne tereny z sadami owoców cytrusowych położone wokół zatoki Morfu, wyposażony w wielkie magazyny, ruchliwy port w Famaguście i dochodowe obiekty turystyczne zlokalizowane w Kyrenii i Warosi. Do 1976 r. bezrobocie na południu utrzymywało się na poziomie 40%. Dodatkowym ciężarem byli uchodźcy z północy, którym trzeba było zapewnić schronienie. Począwszy od 1974 r. południowa część Cypru dokonała cudu gospodarczego, płacąc zań jednak wysoką cenę. Sposobem na rozwiązanie palących problemów gospodarczych było otwarcie dla turystyki nietkniętego do tej pory wybrzeża południowego.

Gospodarka

- 01.** Pod koniec lat 90. XX w. Republika Cypryjska stała się „rajem podatkowym” dla europejskiego biznesu, który został tu zwabiony niskim podatkiem od spółek zagranicznych. Interesy zawiązały tu prawie wszystkie spółki kontrolowane przez najbogatszych ludzi z Rosji i innych państw Europy Środkowej i Wschodniej, co skutkowało przepływem przez wyspę miliardów dolarów tamtejszych mafii. Dopiero przed samym wejściem do Unii Europejskiej Cypr zlikwidował preferencyjny podatek i wprowadził szereg przepisów przeciwdziałających praniu brudnych pieniędzy. W 2002 r. tylko z Rosji trafiło na Cypr 3,5 mld USD. W 2003 r. Cypr stał się drugim (tuż po Niemczech, a przed USA) inwestorem zagranicznym w Rosji. Na wyspie zamieszkało lub pracuje blisko 50 tys. Rosjan, a ok. 100 tys. rosyjskich turystów przyjeżdża tu rocznie na wakacje.
- 02.** Sektor turystyczny i usługowy (w tym branże hotelarska, gastronomiczna, transportowa, sztuki, rozrywki i rekreacji) mają największe znaczenia dla gospodarki Republiki Cypru (stanowią 80% udziału rynku). W sektorze przemysłowym zatrudnionych jest ok. 25% ludności Cypru. Nie ma tu jednak dużych zakładów. Są to przeważnie zakłady prywatne.
- 03.** Najważniejszymi gałęziami przemysłu na wyspie są: wydobywczy, paliwowo-energetyczny (rafineria w Larnace), rolno-spożywczy, tekstylny, obuwniczy i cementowy.
- 04.** Wśród bogactw mineralnych Cypru najważniejsza jest wciąż miedź, którą wydobywa się tu od czasów fenickich. Największe kopalnie znajdują się w Skouriotissa oraz Mavrovouni. Poza tym eksploatuje się tu także złoża chromu, azbestu, gips, wapienie, surowce skalne oraz sól kamienną ze słonych jezior.
- 05.** W sektorze rolniczym przeważa uprawa drzew cytrusowych (mandarynek oraz pomarańczy). Uprawiane są również drzewa migdałowe, korabowe (ze strąków wytwarzany jest syrop), figowce, granaty, orzechy, oliwki, winorośl, banany i kiwi, a także warzywa, takie jak arbuzy, pomidory czy ziemniaki (w tym wczesne odmiany z przeznaczeniem na eksport) oraz bawełna. Ze zbóż uprawia się jęczmień i pszenicę, z przeznaczeniem na rynek krajowy. Na Cyprze rośnie około 100 gatunków winogron, z których produkowane są mocne wina, koniaki i sherry.
- 06.** Hodowla odbywa się na naturalnych górskich pastwiskach i jest to przede wszystkim hodowla owiec, a także bydła, trzody chlewnej i kóz.

Strefa buforowa UN w Nikozji
(fot. Neokosmos)

Wydobycie soli z Jeziora Słonego koło Larnaki (fot. MyGuideCyprus)

Grecka sałatka wiejska

czyli Choriatiki

Meze

Kuchnia

01

Kuchnia cypryjska, pełna smaków i aromatów, odzwierciedla bogatą historię wyspy. Wiele potraw jest związanych z mitami, jak choćby *halloumi* – ser, który według legendy był ulubionym przysmakiem Afrodyty. Jest to charakterystyczny twardy, słonawy ser wytwarzany na wyspie od wieków.

W jego skład wchodzi dwa rodzaje mleka: owcze i kozie. *Halloumi* to obowiązkowy składnik wielu dań kuchni cypryjskiej i może być serwowany zarówno jako grillowana przystawka czy dodatek do sałatek, jak i jako danie główne. W 2021 roku tradycyjnie wytwarzany na Cyprze *halloumi* został zarejestrowany jako produkt z chronioną nazwą pochodzenia (ChNP to rodzaj oznaczenia geograficznego Unii Europejskiej, którego celem jest zachowanie nazw pochodzenia produktów związanych z żywnością).

02

Kulinarным symbolem Cypru i jednym z najbardziej charakterystycznych dań na wyspie jest kleftiko. Jego historia sięga czasów osmańskich, a nazwa pochodzi od greckiego słowa „kleftis”, które oznacza „złodziej”. Niegdyś greccy uciekinierzy, nazywani „kleftami”, piekli jagnięcinę w podziemnych piecach, bowiem dym z ognisk mógłby zostać zauważony przez wroga. Mięso, wcześniej marynowane w ziołach, było spuszczone na specjalnych linach do wcześniej wykopanego dołu, gdzie znajdowało się palenisko. Dzięki rozżarzonym węglom, potrawa piekła się tak długo, aż zyskała niepowtarzalny smak i aromat.

02

Tradycyjnym posiłkiem składającym się z wielu małych dań-przystawek jest *meze*. *Meze* zawsze zamawia się dla co najmniej dwóch osób, występuje w wersji mięsnej albo rybnej. Tradycja cypryjskiego *meze* jest głęboko zakorzeniona w historii i kulturze wyspy, sięgając czasów weneckiego panowania (1489–1571). W tym okresie mieszkańcy, chcąc zaprezentować bogactwo lokalnej kuchni, zaczęli serwować różnorodne małe porcje potraw swoim gościom. Ta praktyka stopniowo ewoluowała, wchłaniając wpływy kolejnych kultur. Okres osmański wzbogacił *meze* o orientalne przyprawy i techniki kulinarne z Bliskiego Wschodu, podczas gdy brytyjska okupacja przyczyniła się do formalizacji sposobu serwowania potraw. Znaczącym momentem w historii cypryjskiego *meze* był podział wyspy w 1974 roku, który doprowadził do wykształcenia się dwóch charakterystycznych odmian: grecko-cypryjskiej i turko-cypryjskiej, każdej z własnymi specjałami i sposobami przyrządzania. W tradycyjnej kulturze cypryjskiej *meze* to znacznie więcej niż tylko posiłek – to wydarzenie społeczne i okazja do rodzinnych spotkań.

Zabytki

Mimo gwałtownych trzęsień ziemi oraz licznych podbojów na Cyprze zachowały się cenne artefakty i pozostałości architektury od okresu neolitu przez wszystkie następne okresy:

- 01 wspaniałe figurki z okresu chalkolitu (np. idol z Pomos, którego przedstawienie znalazło się na cypryjskich monetach 1 i 2 euro);
- 02 figurki z okresu brązu (kobiece idole plakietowe oraz idole z tzw. ptasią głową i kolczykami w uszach; figurki „rogatego boga”);
- 03 bogato zdobione naczynia ceramiczne okresu geometrycznego i archaicznego;
- 04 pozostałości świątyń często dla nas bezimiennych bóstw;
- 05 rzeźby, mozaiki, freski i architektura okresu grecko-rzymskiego;
- 06 pozostałości bizantyjskich kościołów i bazylik; warowne zamki krzyżowców; gotyckie katedry; tureckie meczety, łaźnie i karawanseraje.

Na Cyprze znajdują się aż trzy obiekty wpisane na listę UNESCO:

- 01 zabytki archeologiczne w regionie Pafos (Oprócz Pafos, najbardziej monumentalne zabytki archeologiczne znajdują się w Kuklii, Kurion, Salaminie i Famaguście);
- 02 zdobione kościoły Gór Troodos;
- 03 stanowisko neolityczne Chirokitia.

Idol z Pomos (fot. Wikipedia)

Grobowce Królewskie w Pafos (fot. Romeparis, Wikimedia)

Świątynia Apollo Hylatesa w Kurion (fot. Carole Raddato)

Leda z Łabędziem, mozaika rzymska, II w. n.e., Kuklia (fot. Wikimedia)

Mozaika przedstawiająca Apolla karzącego Marsjasza, Pafos, Park Archeologiczny (fot. Jules Verne)

Czy wiesz że...?

- 01.** Od plejstocenu aż do wczesnego holocenu na Cyprze żył hipopotam karłowaty (*Phanourios minor*) oraz słoń karłowaty (*Palaeoloxodon cypriotes*), prawdopodobnie wytrzebione przez ludzi.
- 02.** Cypr nazywany jest Wyspą Afrodyty oraz wyspą miłości. Według mitologii greckiej to właśnie tutaj narodziła się Afrodyta – bogini miłości. Miała ona wyłonić się z morskiej piany na niewielkiej, kamienistej plaży, obok skały noszącej nazwę Petra tou Romiou, malowniczo sterczącej ze szmaragdowych fal. Jeszcze w okresie klasycznym i hellenistycznym, częściej niż imieniem Afrodyty, określano boginię mianem Paphia, Kipryda, Kyprogenes (pochodząca z Cypru) lub Kypromedusa (ta, co rządzi Cyprem), nosiła też mykeński tytuł Wanassa, czyli władczyni. Najstarsza znana świątynia Afrodyty znajdowała się właśnie na Cyprze, w Palaepaphos (współczesna Kuklia). Funkcjonowała ona od późnej epoki brązu do IV/V w. n.e.
- 03.** Na Cyprze urodził się Zenon z Kition (ok. 335 – zm. ok. 263 p.n.e. w Atenach) – grecki filozof, założyciel szkoły stoików.
- 04.** Po przybyciu na Cypr Krzyżowców, w okresie panowania Lusignanów, wyspa stała się europejskim potentatem w produkcji cukru. Cukier prawdopodobnie znano na wyspie już od X w. n.e. jednak produkcja masowa trwała od XIII do XVI w. W 1532 r. Cypr wyprodukował 33 tony cukru. Większość cukru eksportowano do Wenecji i sprzedawano z ogromnym zyskiem. Cukier – Krzyżowcy nazywali go „słodką solą” – był najbardziej dochodowym eksportem rolnym Cypru od XIV do XVI wieku.

Czy wiesz że...?

05. Meczet Hala Sultan Tekke, nad Jeziorem Słonym w pobliżu Larnaki jest jednym z najświętszych miejsc islamu. Znajduje się tam grób ciotki Mahometa, Umm Haram.

06. Warosia – „wioska duchów” – opuszczona dzielnica Famagusty na Cyprze, na obszarze kontrolowanym przez Turków cypryjskich. Po podboju Cypru przez Imperium Osmańskie w 1571 r., chrześcijanom zabroniono mieszkać w ówczesnej Famaguście, czyli mieście znajdującym się w obrębie murów weneckich (dziś tzw. Starej Famaguście). Chrześcijanie zaczęli się zatem osiedlać na południe od Famagusty, tworząc przedmieście (po turecku nazywane Varosia). Od lat 60. XX wieku do 1974 r. Warosia stanowiła nowoczesną i turystyczną część miasta Famagusta. W latach 1970–1974 była jednym z najpopularniejszych miejsc turystycznych świata (nazywanym „Copacabaną Morza Śródziemnego”), z hotelami, apartamentami, centrami rekreacyjnymi, bankami, kinami i teatrami. Mieszkańcy uciekli stąd podczas inwazji tureckiej w 1974 r. Wstęp dla ludności cywilnej był zakazany od 1974 r. do 2020 r. W ten sposób powstała „wioska duchów”.

07. Od wielu lat na Cyprze pracują polscy archeolodzy. W 1965 r. profesor Kazimierz Michałowski zapoczątkował wykopaliska w antycznym mieście Nea Pafos, na południowo-zachodnim wybrzeżu wyspy. W trakcie wielu lat intensywnych badań odkryto m.in. tzw. Willę Tezeusza – największy na wyspie pałac, Dom Aiona i Dom „Hellenistyczny”. Budowle datowane od I do IV w. n.e. najbardziej znane są ze względu na wspaniałe mozaiki, które zdobiły ich wnętrza.

Czy wiesz że...?

08.

W Kato Pafos znajduje się podziemna kaplica Agia Solomoni, W czasach średniowiecznych miejsce to było popularnym miejscem pielgrzymek i było również nazywane „Kaplicą siedmiu śpiących” lub „Siedmiu Machabeuszy”. Agia Solomoni była jedną z pierwszych osób na wyspie, które odrzuciły przyjęty chrześcijaństwo. Według tradycji, Solomoni schroniła się w jaskini, aby uciec przed prześladowaniami Rzymian, ale ci zamurowali wejście, skazując ją na powolną i okrutną śmierć. Jednak gdy 200 lat później otwarto jaskinię, święta wyszła z niej żywa. U wejścia do katakumb znajduje się „drzewo życzeń”, które ma uzdrawiającą moc. Legenda głosi, że jeśli ktoś zawiesi chusteczkę na tym świętym drzewie – jego życzenie zostanie spełnione. Obwiązane wstążkami drzewa można zobaczyć również w innych, ważnych dla Cypryjczyków miejscach kultu na wyspie.

09.

Cypryjskie wino Commandaria jest uznawane za najstarsze na świecie. Jego historia sięga czasów starożytnych. Sama nazwa pochodzi natomiast od Zakonu Rycerzy Świętego Jana, którzy w średniowieczu trafili na Cypr i przejęli tradycję produkowania tego szlachetnego trunku. Wino jest sporządzane z winogron cypryjskich odmian Xynisteri i Mavro – co ważne – suszonych na słońcu. Dzięki tej dawnej metodzie, zyskuje ono charakterystyczny słodki posmak i niezwykle bogaty aromat. Commandaria była popularnym trunkiem europejskich królów i cesarzy, co do dziś jest dumą Cypryjczyków.

10.

W 2006 roku parlament Cypru uznał dąb olcholistny (inaczej ząb złoty, łac. *Quercus alnifolia* Poech) za symbol narodowy wyspy. Jest to gatunek endemiczny dla Cypru (występuje tylko na Cyprze). Należy do rodziny bukowatych i jest rośliną zimozieloną.

11.

Cypr jest krajem stawiającym czoła największym problemom związanym z dostępem do wody pitnej w Europie – pozyskuje aż 70 % tego cennego zasobu poprzez odsalanie. Niestety, technologia odwróconej osmozy stosowana w tym celu jest szkodliwa dla środowiska.